További programozási esetek

Hiperbolikus, kvadratikus, integer, bináris, többcélú programozás

Készítette: Dr. Ábrahám István

Hiperbolikus programozás

Gazdasági problémák optimalizálásakor gyakori, hogy nem a bevétel maximalizá-lása, vagy a legkisebb költségre törekvés a cél, hanem az egységnyi költségre eső bevételre (azaz egy tört alakú célfüggvénnyel) keressük az optimumot.

Ha egy LP feladatban a célfüggvény $g(\underline{x}) = \dfrac{f_1(\underline{x})}{f_2(\underline{x})} \to \text{opt.}$ alakú,

akkor hiperbolikus programozási feladatról (későbbiekben: HP) van szó.

A hiperbolikus elnevezést az indokolja, hogy az egyváltozós, elsőfokú számlálójú és nevezőjű törtfüggvény képe hiperbola (ha a számláló nem többszöröse a neve-zőnek).
A HP feladat grafikus megoldásában feltételezzük, hogy a lehetséges megoldások halmaza korlátos, a számláló és a nevező elsőfokú és a nevező sehol sem 0.

Példa: $\underline{x} \geq \underline{0}$

$$x_1+x_2 \leq 2$$
$$2x_1-x_2 \leq 1$$

$$g(\underline{x}) = \frac{x_1 + 2x_2}{x_2 + 1} \to \max.$$

A feltételek teljesülnek: a nevező sehol nem 0 (hiszen $\underline{x} \geq \underline{0}$) és az L halmaz korlátos:

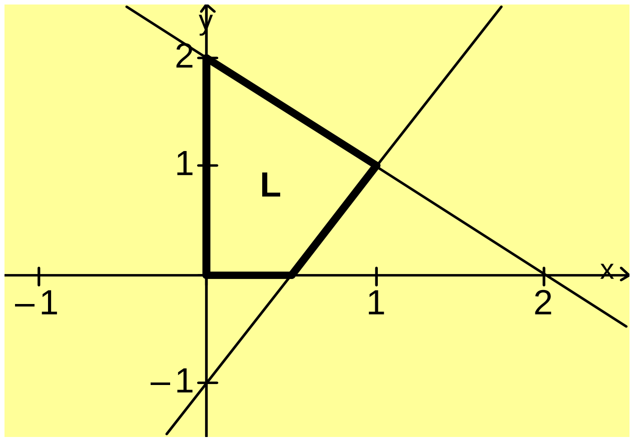

Megoldás: A g($\underline{x}$) célfüggvény értékének konstansnak kell lennie.

Ez kétdimenziós esetben ábrázolva olyan egyenes sereget (sugársort) jelent, amelyek mindegyike egy ponton, az L halmazon kívül eső póluson megy át.

A pólus koordinátáit az $f_1(\underline{x})=0$ és $f_2(\underline{x})=0$ egyenletrendszer megoldásával kapjuk.

Esetünkben: $x_1 + 2x_2 = 0$
$x_2 + 1 = 0$

Az egyenletrendszer megoldása: P(2 ; -1).

Tétel: A feltételeinknek megfelelő HP feladatnak mindig van véges optimuma. Az optimális értéket a célfüggvény az L halmaz csúcspontjában veszi fel.

Ábrázolás:

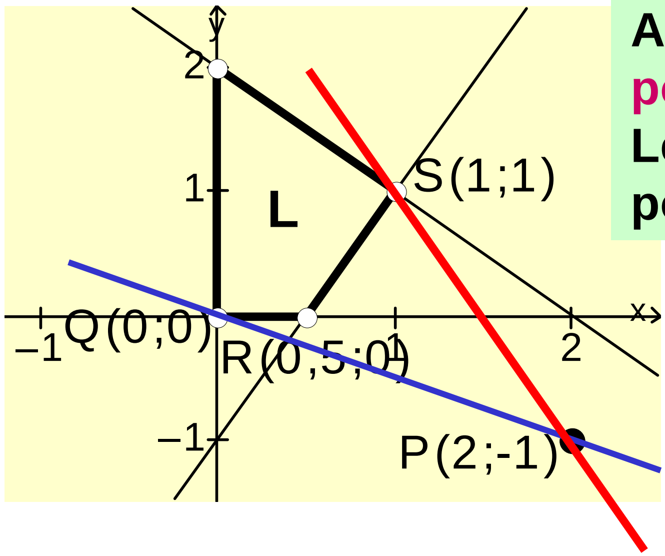

A célfüggvény értékei a sugársor egyenesei pólus körüli forgatásával változnak. Legnagyobb értéket az L halmazon az S pontban tapasztaljuk.

Így az optimum: $\underline{x}_o=[1 ; 1]^*$

A célfüggvény maximuma: 1,5.

Ha az $f_1(\underline{x})=0$ és $f_2(\underline{x})=0$ egyenletrendszernek nincs megoldása, akkor a célfüggvénynek megfelelő egyenessereget párhuzamos egyenesek alkotják.

Kvadratikus programozás

Kvadratikus programozási feladatban a feltételek elsőfokúak, a célfüggvényben a változó másodfokon is szerepel.

A lehetséges megoldások halmazából az optimális érték kiválasztása nem egyenes sereg, hanem más gőrbesereg, például koncentrikus körök segítségével történik. Az optimális megoldás általában nem csúcspontja az L halmaznak.

Példa: $x_1, x_2 \geq 0$

$$x_1+x_2 \leq 4$$

$$-2x_1+x_2 \leq 1$$

$$z= 10x_1+6x_2-x_1^2-x_2^2 \rightarrow \max.$$

A lehetséges megoldások halmaza:

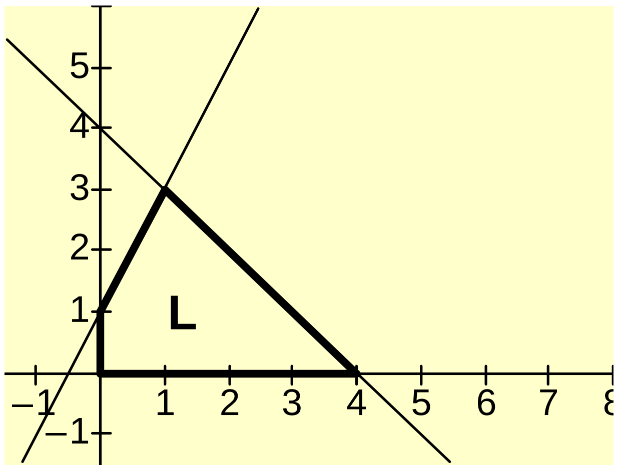

A z =k egyenlet kört határoz meg, amelyből:

$$(x_1-5)^2+(x_2-3)^2=34-k$$

A képlet C(5;3) középpontú köröket jelent.

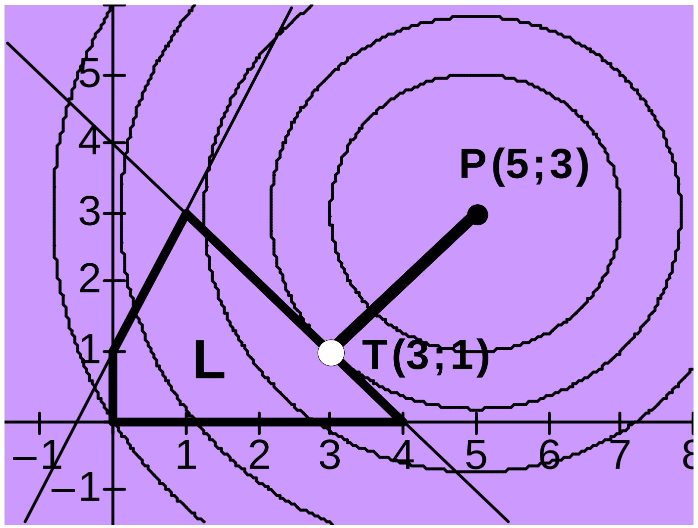

$\underline{x}_o= [3\ 1]^*$

$z_o=26$

A gyakorlati feladatok megoldására megfelelő szoftvereket használnak.

Integer programozás

Az optimalizálási problémáknál gyakori, hogy csak egész értékű megoldások jöhetnek szóba. Az integer (egészértékű) programozást ilyenkor alkalmazzuk.

Példa: $x_1, x_2 > 0$; x_1, x_2 egész

$$x_1 \leq 3{,}5$$
$$2x_1 + 2x_2 \leq 11$$
$$4x_2 \leq 14$$
$$z = 2x_1 + x_2 \rightarrow \max.$$

A lehetséges megoldások a rácspontok L-ben:

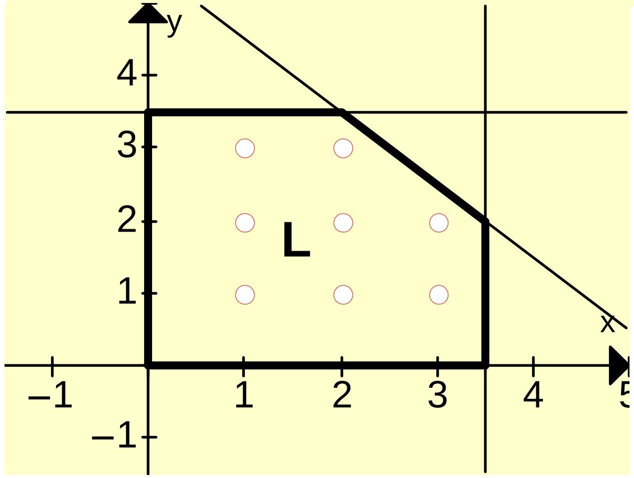

Felvesszük az optimális célfüggvény egyenest:

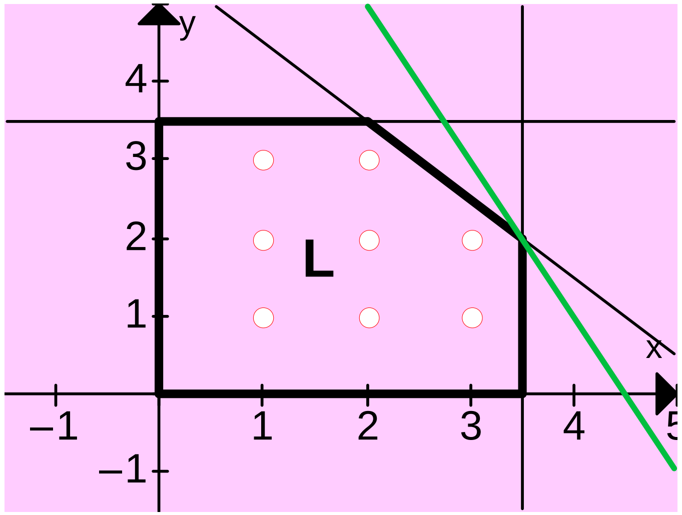

Az induló feltétel miatt az optimum nem a (3,5; 2) pontban van, hanem a célfüggvény egyeneshez legközelebb eső rácspontban.

Így: $x_o = [3 \;\; 2]^*$ és $z_o = 8$.

A hiperbolikus, a kvadratikus és az integer programozás algebrailag is megoldható.
A gyakorlati feladatokat megfelelő szoftverekkel oldják meg.

Bináris programozás

A döntési változók csak 0 és 1 értékeket vehetnek fel.

Példa: Egy kőolajmező feltárásán 3 fúrógép dolgozott. A munka befejeztével a 3 gépet egy másik mezőre viszik át. Adottak az áttelepítés költségei az F_i helyekről az R_j helyekre. Egy munkahelyen 1 gép dolgozik.

	R_1	R_2	R_3	
F_1	4	3	5	1
F_2	5	4	7	1
F_3	5	6	4	1
	1	1	1	

Hogyan telepítsék át a fúrógépeket, ha a cél költség minimalizálása?

Megoldás: Lényegében szállítási feladatról van szó. Az x_{ij} döntési változó értéke 1, ha F_i-ről R_j-be szállítás történik és 0, ha nem szállítanak.

A modell: **a.) x_{ij} értéke 0 vagy 1.**

b.)

$$x_{11}+x_{12}+x_{13}=1$$
$$x_{21}+x_{22}+x_{23}=1$$
$$x_{31}+x_{32}+x_{33}=1$$
$$x_{11}+x_{21}+x_{31}=1$$
$$x_{12}+x_{22}+x_{32}=1$$
$$x_{13}+x_{23}+x_{33}=1$$

c.) $z= 4x_{11}+3x_{12}+5x_{13}+\cdots+4x_{33}\rightarrow \min$

A feladat egyszerűen megoldható akár disztribúciós módszerrel, akár számítógéppel.

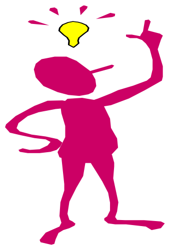

Többcélú programozás

Gyakran előfordul, hogy az adott feltételekkel felvett modellünkhöz több célfügg-vényt veszünk fel.

Például pénzügyi, vagy időráfordítást vizsgáló problémáknál sokszor nemcsak a maximum, vagy a minimum érdekel bennünket, hanem mindkettő.

Lehetséges esetek:

1.) A felvett célfüggvényekkel külön-külön optimumokat számolunk és ezek alapján adunk válasz a feladat kérdéseire.

Ilyen feladatokkal korábbi tanulmányaink során már találkoztunk.

2.) Ha megadjuk a különböző célfüggvények relatív fontossági súlyát, akkor a célfüggvények konvex lineáris kombinációjával egyetlen célfüggvényt állítunk elő. A feladatot ezzel megoldva kompromisszumos megoldást kapunk.

(Konvex lineáris kombináció: a fontossági súlyokat „százalékosítjuk” és így állítjuk elő a feladat egyetlen célfüggvényét.)

3.) Általános eset: előállítjuk az összes célfüggvénynek megfelelő pontok hal-mazát és ezek közül válaszhatjuk ki mérlegelés után a legjobbakat.

Az általános eset felvétele általában eléggé bonyolult , csak ritkán alkalmazzák. Több célt „összehozni” egy problémára akkor lehet, ha a célok konformábilisek.

Példa: Adott a következő feladat: $\underline{x} \geq \underline{0}$

$$x_1 + x_2 \leq 60$$
$$x_1 + 2x_2 \leq 80$$
$$x_2 \leq 30$$

$$z_1 = 2x_1 + 5x_2 \rightarrow \max.$$
$$z_2 = x_1 \rightarrow \max.$$

A z_1 célfüggvénnyel megoldva a feladatot: $\underline{x}_o = [20 \ \ 30]^*$ és $z_{1o} = 190$.

A z_2 célfüggvénnyel megoldva a feladatot: $\underline{x}_o = [60 \ \ 0]^*$ és $z_{2o} = 60$.

Ha az első célfüggvénnyel kifejezett célunkat négyszer olyan fontosnak tartjuk, mint a második célt (azaz 80% és 20% lesznek a súlyok), akkor a konvex lineáris kombinációval előálló kompromisszumos célfüggvény:

$$z_k = 0{,}8(2x_1 + 5x_2) + 0{,}2x_1 = 1{,}8x_1 + 4x_2 \rightarrow \max.$$

Ezzel a célfüggvénnyel megoldva a feladatot: $\underline{x}_o = [20 \ \ 30]^*$ és $z_o = 156$.

Ha mindkét célunkat egyenlő fontosságúnak vesszük, akkor az optimumok:

$\underline{x}_o = [40 \ \ 20]^*$ és $z_o = 110$.

Egyéb más programozási esetek, formák is ismertek.

A számítógépes programok általában tudnak kezelni olyan feladatokat is, ahol mind a feltételekben, mind a célfüggvényben nemlineáris formulák is vannak.

A fejezet tárgyalását befejeztük